

Gartzainen aurkitutako Kristau Ikasbidea

FRANTZISKO ONDARRA

(Euskaltzaindia)

Abstract

We publish a catechism written in the Basque language, which may have been translated in the first quarter of the nineteenth century. It was found in Gartzain, a little village situated in the High-Navarrese valley called Baztan.

We offer a brief introduction, in which we describe the manuscript and give a short account of some linguistic facts. Doing so, we aim at a better knowledge of the Basque language.

Sarrera

Gartzain Baztango herri bat da. Bertako Aizano auzoan dagoen Etxeberria izeneko etxean aurkitua izan da *Christau doctrinaren Explicacionea* deitzen den Kristau Ikasbidea. Etxe horretakoa izan zen Urdazubiko komentuko azken abadea, Jose Matias de Elizalde zena. 1839. urtean komentutik jaurtikia izan ondoren, bere sortetxean bildu zen eta han hil zen. Berak ekarriak dira noski etxe horretan gordetzen diren liburuak, horien artean daudela orain argitaratzen dugun eskuidatzi hau eta hamar prediku argitaragabeak. Hauek ezagutzera emanen ditugunean, Elizalderi buruz gehiago esango dugu.

Ez dakigu Kristau Ikasbide hau Urdazubiko abadeak itzuli zuen. Berak izan zuela, berriz, ezpairik gabe esan dezakegu, eta predikuak berak idatziak direla ere bai. Azkeneko hauek 1827-1829 urteen inguruan sortu ziren, eta bestea mende horren lehenbiziko aldian izan zen itzulia, hau baieztatzeko besteak beste grafia hartzen dugula kontuan. Beti *ch-* erabiltzen du hitz hasieran zenbait hitzetan: *Christo*, *Christau*, *Christino*; hitz hasieran *v-* eta *u-* erabiltzen ditu: *vtzi* eta *ungui*; normaleki hemeretzigarren mendean sartzen den *r* kontsonantea ageri da testuan barrera, baina han-hemen lerro artean eta letra txikiagoz baliaturik eransten diren hitzetan hemeretzigarren mendeko *r* kontsonantea ere azaltzen da. Bestalde, uste dugunez, Urdazubin erabiltzeko zen, bertako parrokian erakusteko eta ikasi erazteko. Horregatik, beharbada darabilen euskara Urdazubikoa da.

1. Eskuidatzia

32 orri zenbakiz hornitu gabeak dira, 21 zm. luze eta 15 zm. zabal direlarik. Egia esan, 16 orri dira, bakoitza erditik tolestatu eta horrela 32 orri eginik eta erdi

horretatik josirik. Lehenbiziko bi orrialdeak zuri daude, eta gauza bera esan behar da azkeneko hiru orrialdeez ere.

Dotrinaren zati bakoitza lerro bikoitz batek berezten edo markatzen du, ezkerreko bazterretik eskuinekoraino hedatzen dela. Ez zatiak bakarrik, bai osagaiak —*Gurutze Sainduaren, Aita gurea, Agur Maria, Sinestendut*, etab.— bereizteko eta bai tituluren bat azpimarratzeko ere.

Noizean behin zuzenketak egin dira, lerro artean zenbait gauza erantsiz, koma gehiago ipiniz, etab. Bukaerako *Actos de Caridad*, etab. ere beste horiek zertzeko erabili zen tintaz eginak izan dira, testuko beste lekuetan tinta beltzagoz baliatu direla. Hala ere, uste dugu bai tinta beltzagoa eta bai tinta marroia esku berberak erabili zituela.

Ur-markari dagokionez, hauek ikusten ditugu: 1. Bⁿ; 2. Bagneres; eta 3. hiru zirkulu bata bestearen gainean eta goikoaren gainean gurutze bat kokaturik.

2. Hizkuntzaren inguruan

Grafia eta fonetika

Gutxitan erabiltzen da *b*- hitz hasieran, gehienik erakusleetan eta *handi* hitzean gertatzen dela. Hitz barruan *othoi* eta *othoitz* ikusi ditugu. Datarekin zer ikusirik izan dezaketen hauek agertzen dira: *cb*- digrama *Christau, Christino*, etab... hitzetan; eta *v*-kontsonantea *u*- bokala adieratzeko.

Salbuespen gisa aurkitu dugu *usaña* —erdiko *-ñ*- horrekin—, normalki *n* eta *l* agertzen direla, aurretik *i* bokala eta ondotik bokala dutenean: *gaineraco, seinale, hilen*, etab.

Berriz ere salbuespen gisa, gutxi-gutxitan ageri da *g/j*- hitz hasieran, horren ordeztu *y*- grekoa ageri dela, ahoskeraren arabera: *yarriric, Yeneralá, Yinco, Yuramentu, Yusticiaric*, eta hitz barruan ere ikusten dugu hitz hauetan: *inyustu* eta *inyuriazcoac*.

Morfologia

Deklinabideko zenbait gauza

Ergatibo plurala *-ek* morfemaren medioz moldatzen da: “Apostoluec” 23. Baina ikus hauek: “allegatzen direnac errecibitzen... dute...?” 51; eta “allegatuac direnac... badute...?” 53.

Genitibo edutezkoa singularrean *-aren* da: “oguiaren” 51, galtzen ez delarik erdiko *r* kontsonantea.

Datibo singularra *-ari* da: “doatsuari” 4; plurala *-ei*: “arartecoei” 27, baina noizean behin *-eri*: “Saindueri” 4; “guzieri” 4.

Partitiboa *-rik*: “eguiaric” 29.

Ablatibo plurala *-etarik* bizigabeetan eta *-ganik* bizidunetan: “gaistoetaric” 11; “Yaunaren ganic” 10. Pluralean ez dugu ikusi bizidunetako adibiderik.

Adlatibo destinatiboa *-(ta)racotz*: “alderacotz” 33; “onetaracotz” 47.

Inesiboa bizidunetan *baitan*: “Yauna baitan” 2.

Instrumental plurala *-ez*: “becatuez” 46; “gauzez” 21.

Motibatiboa *-gatic*: “seinalea gatic” 11; “hilen gatic” 8.

Ikus bukatzeko egitura hauek: “mereci detzaguntzat” 5; eta “beguira gaitzan amodioa *gatic*” 11.

Erakusleetan zerbait

Lehen gradukoak: *bau, honek, hauk-bek; buni, bunen, hunetan eta huntan; haukien-aukien, haukei, hotan-hautan, hotarik, hotaz-hautaz-betaz.*

Bigarren gradukoak: *hori, (horrek), horiek; horri, orretan, hortaz; orien.*

Hirugarren gradukoak: *bura, bark, (?); haren-aren, ari, artan, hartaz.* Ez dugu aurkitu pluralik.

Aditzaren arloan azpimarratu nahi dugu aditz izena sortzean, horren *t* kontsonantearen aurrean *i* bokala ageri dela gehienetan, *erran* aditza ez badugu hartzen kontuan. Aditz horren izena askotan ageri da eta beti aipatu dugun *i* hori gabe: *erratea* 31; *errateco* 31; *erraten* 20. Beste aditzetan hauek ditugu: “*emaitea*” 9 eta “*ematea*” 21; “*eramaitea*” 45; “*goaiten*” ‘*joaten*’ 47; “*izaitea*” 36 eta “*izatea*” 36. Bestalde, garbi ikusten da bukaeratzat *-n* duten aditzetan gertatzen dela hori.

Gure lana

Testuan barrena ageri diren zenbakiak guk ezarriak dira. Galdera eta erantzuntan zenbait oker gertatu dira eskuidatzian eta guk zuzendu egin ditugu. Honelakoak izan ohi dira: Elkarrizketetako G edo E ahaztu, bata bestearen ordeztu ipini, galdera gakoa ahantzi, etab.

Hiztegi bat osatu dugu, bertan sartzen ditugula Kristau Ikasbideetan aurki daitezkeen hitz esanguratsuenak. Hori egitean, gure asmoa izan da testu desberdinen erkaketa erraztea. Bukatzen dugu Adizkitegiarekin, bertan aditz-joko guziak biltzen ditugula.

Aipamen-adibideak egiten eta ekartzen ditugunean, dagozkien orrialdea eranstean dugu.

Laburdurak: a. aditza, ad. adberbioa, adj. adjetiboa, d. determinatzailea, i. izena, ik. ikus, in. interjektzioa, io. izenordaina, j. juntagailua, p. posposizioa.

Christau doctrinaren Esplicacionea.¹

Gurutze Sainduaren Seinalea gatic gure etsayetaric libra gaitzatu, gure Yinco Yauna.

Aitaren, eta Semearen, eta Izpiritu Sainduaren izenean. Amen Jesus.

Aita gurea Ceruetan Zaudena Santifica bedi zure izena, etor bedi zure erresuma eguin bedi zure borondatea zeruan bezala lurrean ere. Iguzu guri gueren egunoroco oguia, eta barca dietzagutzu guri gueren zorrac, guc gure gana zordun direnei barcatzen dahaztegun bezala, ez gaitzatzula utzi tentamenduan erortzera, aitzetic libra gaitzatu gaitzetic. Amen Jesus.

Agur Maria, graziaz betea, Yauna da zurequin, benedictua² zu zara andre guzien artean, eta bedecatua da zure sabeleco fruitua, Jesus.

Santa Maria, Yincoaren Ama zuc othoitz eguizu gu becatoreongatic, horay eta gure heriotzeco horenean. Amen Jesus.

[2] Sinestendut Yinco Aita botore guzia duena baitan, Ceruaren eta lurraren creatzailea, eta Jesu Christo haren seme bacar gure Yauna baitan, cein concebitu baitzen Izpiritu Sainduaren virtutez, sortuzen Maria Virgina ganic, pairatuzuen Poncio Pilatosen manuaren azpian, gurutze ficatu zuten, hilzen, eorzizuten, yautsizen ifernuetara, handic hirugarren egunean yeiquizen biziric hilen artetic, iganzen Ceruetara, han yarriric dagola bere Aita Eternalaren escuineco aldean, handic etorrico dela bizien, eta hilen yuiatzera; Sinestendut Izpiritu Saindua baitan, Eliza Ama Saindu Catholicoan, Sainduen³ parteletasuna, becatuen barcamendua, haraguiaren piztea, seculaco bizitzea; bizala⁴ Salbatzailea.

Yincoaren legueco Manamendu Sainduac dira amar.

Lembizicoa, Yincobat dela sinetsiric, hura bera gauza guzien gainetic onets, adora, eta zerbitza dezagula.⁵

Bigarrena, arneguric zinic, edo Yuramenturic banoqui [3] eta premia gabe ez daguigula.

Irugarrena, Igandec, eta berze bestac beguira detzagula.

Laugarrena, gure buratsoac, eta aitzineco zaharragoac ohora detzagula.

Bortzgarrena, nior hil ez dezagula.

Seigarrena, haraguzco becaturic eguin ez dezagula.

Zazpigarrena, niori deus ebats ez diozagula, ez gueyago consenti.

Zorzigarrena, niori falseriaric erauts ez diozagula, ez gueyago guezurric erran.

Bederatzigarrena, berzeren senarric, edo emazteric desira ez dezagula.

Amargarrena, lagunaren hontasunari gutizia ez gaizcola.

(1) Testuko zati edo osagaiak bereizteko marra bikoitz bat ipini ohi du haien artean. (2) Lehenbizi (L) "bedecatua", gero zuzendua. (3) Eskuidatzian (E) bi aldiz *Sainduen*. (4) Beste Kristau Ikasbideetan *Amen* ipintzen dute hemen. (5) E "detzagula".

Elizaco Sacramendu Sainduac dira zazpi.

Lembizicoa, Batayoa.

Bigarrena, Confirmacionea.

Irugarrena, Penitencia.

[4] Laugarrena, Gorputz⁶ Saindua.

Bortzgarrena, oliadura, edo anuncioa.

Seigarrena, ordena.

Zazpigarrena, Ezconza.

Confesatzen natzaio Yinco Aita botore guzia duenari, Maria eta Virgina doatsuari, Miguel Arcangelu doatsuari, Yoanes Bautista doatsuari, Pedro eta Paulo Apostolu Saindueri, Saindu guzietari, zu ene Aita espiritual horri, zeren eguin baitut anitz becatu gogoiz, itzez, obraz, ene faltaz, ene faltaz ene falta haundiaz, hargatic othoitz eguiten diot Maria eta Virgina doatsuari, Miguel Arcangelu doatsuari, Yoanes Bautista⁷ doatsuari, Pedro eta Paulo Apostolu Saindueri, Saindu guzietari, zu ene Aita espiritual horri, zeren eguin diozazuen, nitaz othoitz gure Yinco Yaunari.

Agur Erreguina misericordiaren Ama, biritza, eztitasuna, eta gure esperanza, agur zure gana gaude Hevaren⁸ hume desterratuoc asperapenez, ayez, eta nigarrez, nigarrezco [5] haran⁹ hunetan, eavada gure arartecoa, zure begui misericordiaz-cooriec¹⁰ itzul dietzagutzu gure gana, eta Jesus benedicatua,¹¹ zure sabeleco fruitu, eracuts diezaguzu desterru hunen ondoan. Ó biotz bera, ó urricalmendutsua, Maria Virgina ezta, Yincoaren Ama, othoitz eguizu guretzat, merci detzagunzat Yesu Christoren promesac. Amen Jesus.

Eliza Ama Sainduaren Manamenduac dira bortz.

Lembizicoa, Igandetan, eta berce besteran Meza hosoia enzun dezagula.

Bigarrena, urtean bein bedere confesa gaitecila, edo lenago balin badugu hilceco peligroric, edo comuniatu bear balin badugu.

Irugarrena, Gorputz Saindua Bazco garizumacotz errecibi dezagula.

Laugarrena, carta demboretan, vigilietan, garizuman, baldin traburic ezbalinbadugu, baru gaitecila.

Bortzgarrena, hamarren primiciac, hosoqui paga detzagula.

[6] Izpiritu Sainduaren doainac dira zazpi.

Lembizicoa, zurzia. Bigarrena, adimendua. Irugarrena, Conseilua. Laugarrena, Bortiztasuna. Bortzgarrena, yaquintasuna. Seigarrena, Pietatea. Zazpigarrena, Yincoaren beldurtasuna.

(6) E "gorputz". (7) E "bautista". (8) E "hevaren". (9) E "hara". (10) L "misericordiazcooriec". (11) L "bedeicatus".

Contricionezco Acta.

Ene Yinco barcamendu esque nagotzu humilqui ene becatu guciez, damudut, eta vrriqui, zure amodioagatic, zeren guziz hona zarelaric, ofensatu zaitudan, arzendut deliberacione firme bat ez gueyago becuric eguiteco, zure gracia Sainduarequin batean; alaber arzendut borondate ene becatu guziac hosoqui confesatzeco, eta confesorac ematen daudan penitenciaren cumplitzeco.

Articulo fedezcoac quiristinoac sinetsi bear dituenac dira amalau.

Zazpiac dira Yincoari Yinco bezala vquitzen zaizconac, [7] eta bertze zazpiac Yesu Christo gure Salbatzaileari guizon den bezala daoacanac.

Yincoari Yinco bezala uquitzen zaizconac dira hauc.

Lembizicoa, badela Yincobat, indar eta botore guzia duena. Bigarrena, Yinco dela Aita. Irugarrena, Yinco dela Seme. Laugarrena, Yinco dela espiritu Saindu. Bortzgarrena, Yinco dela Creatzaile. Seigarrena, Yinco¹² dela Salbatzaile. Zazpigarrena, Yinco dela Glorificatzaile.

Eta berze zazpiac Yesu Christo gure Salbatzaileari guizon den bezala daoacanac, dira auc.

Lembizicoa, Yincoaren Semea concebitu cela, eta eguin guizon Virginia Mariaren sabelean, Izpiritu Sainduaren graziaz, eta virtutez.

Bigarrena, sortu zela guelditzen zelaric Virginia Maria erdi baino lehen, erditzean, erdiez gueroz beti Virginia.

Irugarrena, Gurutzeficatu zutela, hiltzela, eorzizutela.

Laugarrena, Yautsi zela ifernuetara, erran naida, lurraren [8] barneco lecu bera batzuetara, edo limboetara, haren¹³ hetorzearen beguira zaudecin arima Sainduen libratzera.

Bortzgarrena, piztu zela hilen artetic hirugarren egunean.

Seigarrena, iganzela Ceruetara, han yarriric dagola bere Aita Eternalaren escuyneco aldean.

Zazpigarrena, handi etorrico dela, bizien eta hilen yuiatzera: Oneri emanen diotela seculaco¹⁴ Gloria, eta gaistoeri seculaco pena.

Obra misericordiazcoac dira amalau.

Zazpiac dira Espiritualac, eta berze zazpiac corporalac:

Espiritualac dira auc.

Lembizicoa, ezdaqienari eracustea. Bigarrena, beharrean dagonari coseilu honaren emaita. Irugarrena, Becatarien Corregitzea edo zenzatzea. Laugarrena, Gaizqui hiley¹⁵ barcatzea. Bortzgarrena, tristen consolatzea. Seigarrena, bidegaben pacienqui pairatzea. Zazpigarrena, hilen gatic, edo bizien gatic, edo gaizqui eguiten dacutenen gatic, othoitz eguita.

(12) E "Yinco". (13) E "Aimaren" (sic). (14) E "secula". (15) *Gaizquiley* behar luke.

[9] *Corporalac dire auc.*

Lembizicoa, herien bisitatzea. Bigarrena, goseac dagonari yatera emaita. Irugarrena, egarriac dagonari edatera emaita. Laugarrena, cautiboen libratzea. Bortzgarrena, Biluzien beztitzea. Seigarrena, Peregrinoen ostatatzea. Zazpigarrena, hilen heorztea.¹⁶

[10] **Christau Doctrinaren Esplicacionea.**

G.¹⁷ Christinoa zara? E.¹⁸ Bai Yincoaren graciaz.

G. Christinoaren izen hori norenganic izan zinuen? E. Christo gure Yaunaren ganic.

G. Cer erran nahi du Christinoac? E. Christoren guizona.

G. Cer aditzen duzu Christoren guizonaz? E. Guizon Yesu Christoren fedea duena, ceina profesatu, edo aitortu baitzuen batayoan, eta aren cerbitzura ofrecitua dagona.

G. Ceinda Christinoaren Seinalea? E. Gurutze Saindua.

G. Cergatic? E. Cergatic baita figura Christo gurutzean yosiarena, ceinetan erremediatu baiquintuen.

G. Cembat maneretara usatzen du Christinoac seinale ortaz? E. Bietara Yauna.

[11] G. Cein dira? E. Ceinatzea, eta Santiguatzea.

G. Cer gauza da Ceinatzea? E. Da escuineco escuco beatz haundienarequin hiru gurutzeren eguita, lehena¹⁹ copetan, bigarrena, agoan, yrugarrena, bularretan, minzo garelatic gure Yinco Yaunarequin.

G. Eracutsazu nola? E. Gurutze Sainduaren seinalea gatic, gure etsayetaric libra gaitzatzu, gure Yinco Yauna.

G. Cergatic eguiten duzu gurutzea copetan? E. Yincoac beguira gaitzan amodioa gatic pensamendu gaistoetic.

G. Cergatic agoan? E. Yincoac beguira gaitzan amodioa gatic itz gaisto erratic.

G. Cergatic bularretan? E. Yincoac beguira gaitzan amodioa gatic obra eta desira gaistoetic.

[12] G. Cer gauza da Santiguatzea? E. Da escuineco escuco bi beatzequin gurutze baten eguita, copetic bularretarayno, ezquerreco Sorbaldatic escuinecorayno, deitzen dugularic Trinitate Saindua.

G. Eracutsazu nola? E. Aitaren, eta Semearen, eta Izipiritu Sainduaren izenean. Amen Jesus.

G. Noiz baliatu beardu Christinoac Seinale hortaz? E. Obra hon Cembait asi beardugun guzietan edo icusten garenean bearcunde, tentamendu, edo perilen batean, bereciqui oguetic yaiquitzeracoan, echetic ateratzeracoan, elizan sarceracoan, yateracoan, eta lo eguiteracoan.

G. Cergatic hain berzetan? E. Cergatic dembora, eta lecu guzietan gure etsayec gombatatzen eta perseguitzen baicaituzte.

G. Cer etsai dire oriec? E. Demonioa, Mundua, eta Haraguia.

(16) E "heoztea". (17) *Galdetzen dut* edo *datzut* izan daiteke. (18) *Erresponditzen dut* edo *datzut* izan daiteke. (19) E "Ibena".

[13] G. Badu gurutzeac virtuteri orien contra? E. Bay Aita.

G. Nondic du gurutzeac virtute hori? E. Christoc hec artan garaitzetic bere eriotzearequin.

G. Gurutzea adoratzan duzunean nola erraten duzu? E. Adoratzan zaitut Christoc, eta benedicatzan zaitut, zeren zure gurutze Sainduaz erremediatu bai zinduen mundua.

G. Icusi dugu nola zaren Christinoa, Christinoaren izenaz eta Seinaleaz; bada oray errandiezadazu cembat gauza dago obligaturic yaquitera Christinoa arrozoinamendura allegatzan denean? E. Lau gauza.

G. Cein dira? E. Yaquitea sinetsi bearduguna, othoitz eguin bearduguna, obratu bearduguna, eta errecibitu bearduguna.

G. Nola yaquinenduzu sinetsi bear duzuna? E. Daquizquigularic Credo, edo Articulo Fedezcoac.

G. Nola yaquinenduzu othoitz eguin bear duzuna? E. Daquizquigularic Aita gurea, eta berze gaineraco othoitz [14] Elizarenac.

G. Nola yaquinenduzu obratu bear duzuna? E. Daquizquigularic Yincoaren le-gueco Manamendu Sainduac, Elizaco borzac, eta Amalau obra misericordiazcoac.

G. Nola yaquinenduzu errecibitu bear duzuna? E. Daquizquigularic Eliza Ama Sainduaren Sacramenduac.

G. Norc erranzuen Credo? E. Apostoluec.

G. Certaco? E. Gure fede Sainduan informatzeco.

G. Eta zuc zertaco erraten duzu? E. Christino hoc dugu fede Sainduaren aitortzeco.

G. Cer da fedea? E. Icusi ezdugunaren sinestea.

G. Icusi zinuen Jesu Christoc sorzen? E. Ez Yauna.

G. Icusi zinuen hilzen edo Ceruetara igaten? [15] E. Ez Yauna.

G. Sinesten duzu? E. Bay Yauna.

G. Cergatic sinestenduzu? E. Cergatic gure Yinco Yaunac horla errebelatu baytu, eta Eliza Ama Sainduac eracusten baitacu.

G. Cer gauza dira achiqitzen eta Sinesten tuzuenac Christino bezala? E. Eliza Ama Saindu Erromanoac dituen eta sinesten tuenac.

G. Cer gauza dira zuc eta harc dituzuen eta sinesten tuzuenac? E. Articulo Fedezcoac principalqui Credoan encerratzan diren bezala.

G. Cer gauza dire Articulo Fedezcoac? E. Dira Fedearan misterio principalenac.

G. Certaco dira Articulo Fedezcoac? E. Dira emaiteco noticia berecibat gure Yinco Yaunarena, eta Jesu Christoc gure Salbatzailearena.

G. Norda gure Yinco Yauna? [16] E. Da gauza bat erran, eta pensa aldaitequen baino ere excelentagoa, eta miragarriagoa, Yaun bat infinitoqui hona, botorosoa, yaquinsuna, yustua, eta gauza guzien astea, eta fina.

G. Eta Trinitate Saindua norda? E. Da Yinco bera, Aita, eta Semea, eta Izpiritu Saindua, hiru presuna distintoac, eta eguiazco Yincobar.

G. Aita Yinco da? E. Bay Yauna.

G. Semea Yinco da? E. Bay Yauna.

G. Izpiritu Saindua Yinco da? E. Bay Yauna.

G. Beraz badira hiru Yinco? E. Ez baizic bat bacarra eguiazcoa.

G. Aita Semea da? E. Ez Yauna.

G. Semea Aita da? E. Ez Yauna.

[17] G. Izpiritu Saindua Aita, edo Semea da? E. Ez Yauna.

G. Cergatic? E. Cergatic presunac distintoac baitire, Yincobat bacarra eguiazcoa izan harren.

G. Nola da Yincoa guziz botorosoa? E. Ceren bere botore soilarequin eguiten baitu naiduen guzia.

G. Nola da Creatzailea? E. Ceren guzia eguin baitzuen deus ezetic.

G. Nola da Salbatzailea? E. Ceren ematen baitu gracia eta barcatzen becatuac.

G. Nola da Yincoa Glorificatzailea? E. Ceren ematen baitu gloria, aren grazian iraupena izaten duenari.

G. Badu Yincoac gorputzezco figuraric guc bezala? E. Yinco bezala ez, ceren baita Izpiritu purua; bainan bai guizon bezala.

G. Cein iru presuna divinoetatic eguizen guizon? [18] E. Bigarrena, cein baita Semea.

G. Aita guizon eguizen? E. Ez Yauna.

G. Izpiritu Saindua guizon eguizen? E. Ez Yauna.

G. Nor bada? E. Soilqui Semea, cein guizon eguinic, deitzen baita Jesu Christo.

G. Orla beraz norda Jesu Christo? E. Da Yinco biziaren Semea, cein guizon eguin baitzen, gure erremediatzea gatic, eta viciaren exemplua emateagatic.

G. Cer erran naidu Jesusec? E. Salbatzailea.

G. Certaric salbatu quintuen? E. Gure becatutic, eta Demonioaren gautibotasu-netic.

G. Cer erran²⁰ nahidu Christoc? E. Ganzutua.

G. Certaz izazen ganzutua? E. Izpiritu Sainduaren graziaz, eta doainez.

[19] G. Christo gure Yauna nola izan zen concebitua, eta sortuzen Maria Virginia gatic? E. Obratzen zuelaric ori Yincoac naturazgain, eta Miracuiluzqui.

G. Nola izan zen Miracuiluori? E. Espiritu Sainduac artuzuen Ama Virginaren entrainetatic odol parte bat, odol hartaz formatu zuen gorputz bat, ez deusetaric creatuzuen arimabat, arima eta gorputza elcarrequin yuntaturic, vnitu zizaioten Trinitateco bigarren presuna divinoa, cein lehenago Yangoico baizic etzena gueldituzen Yinco, eta guizon eguina, cein deitzen baita Jesu Christo, eguiazco Yincoa, eta eguiazco guizona.

G. Eta haren Ama vizi izanzen beti Virginia? E. Bay Yauna beti.

G. Cergatic nai izan zuen hil gurutzezco eriotzea? E. Gu becatutic, eta Seculaco eriotzetic libratzea gatic.

G. Cer comprenitzen duzu Christo gure Yauna hil eta ondoan yautsi zelaco infernuaz? [20] E. Ez condenatuen²¹ lecura, baizican yustuac zaudeneco limbora.

G. Nola yautsizen? E. Arima divinitateari yuntatuarequin.

G. Eta haren gorputza nola gueldituzen? E. Divinitate edo Yincotasun berarequin yuntaturic.

(20) E "erra". (21) E "condenatu".

G. Nola yaiquizen hilen artetic irugarren egunean? E. Turnatzen zelaric yuntazera bere gorputz eta arima glorioso, beinere berriz ez hilzeco.

G. Nola iganzen Ceruetara? E. Bere virtute propioarequin.

G. Cerda yarriric egoitea Aita Eternalaren escuineco aldean? E. Da izatea arequin berdin gloria Yinco bezala, eta niorc ere baino gueyago guizon bezala.

G. Noiz etorrico da bicien eta hilen yuiatzera? E. Munduaren finean.

G. Eta orduan piztu beaute hilec? E. Bay Yauna, izan zituzten gorputz eta arima berequin.

G. Cer sinesten duzu erraten duzunean sinesten dut Sainduen [21] parteletasuna? E. Fidelac partale direla elcarren ontasun espiritualetan, gorputz baten minbroac bezala, ceina baita Eliza.

G. Nor da Eliza? E. Da Christino fidelen bilduma, ceinaren burua baita Aita Saindua.

G. Norda Aita Saindua? E. Da Erromaco²² Pontifice aundia, Christoren Vicario lurrean, ceinari guzioc obligatuac baicaude obeditzera.

G. Credoza eta Articuloz campo sinestenduzu bertze gauzaric? E. Bay Yauna, escritura Sacratuan dagoen guzia, eta cembat ere Yincoac Elizari errebelatu baitio.

G. Cer gauza dire horiec? E. Hori ezdiezadazula niri galde, ceren ignoranta bainaz, Doctoreac ditu Eliza Ama Sainduac iardesten yaquinen dutenac.

M.²³ Ungui diozu Doctorei uquitzen zayotela eta ez zuri ematea contu edatuqui Fedezco gauzez, asqui zaitzu zuri emaita Articuloez, Credoan dauden bezala.

[22] Doctrinaren bigarren partea.

Icusi dugu nola daquizun zer bearduzun sinetsi, ceina den lembizico gauza, goazin bigarrenecora ceina den zer bearduzun escatu:

G. Errandiezadazu: Norc erranzuen Aita gurea? E. Jesu Christoc.

G. Certaco? E. Guri othoitz eguiten eracusteco.

G. Cerda othoitz eguitea? E. Da Yincoari biotza alchatzea, eta favoreac galdetzea.

G. Aita gurea erraten duzunean, norequin mintzatzen zara? E. Gure Yinco Yau-narequin.

G. Non dago gure Yinco Yauna? E. Lecu guzietan, particularqui Ceruan, eta Aldareco Sacramendu Sainduan.

G. Non dago Jesu Christo? E. Guizon den bezala, Soilqui Ceruan, eta Aldareco Sacramendu Sainduan.

G. Oracionetan den aundiena cein da? [23] E. Pater nosterra.

G. Cergatic? E. Cergatic erran baitzuen Jesu Christoc bere agoz, Apostoluec galdeturic.

G. Cergatic gueyago? E. Ceren baititu peticione fundatuac Caritate guzian.

G. Cein da lehena? E. Santifica bedi zure izena.

G. Cer escatzen duzu peticione orretan? E. Yincoaren izena izan dadiela Zautua, eta horatua Mundu guzian.

G. Ceinda bigarrena? E. Etorri bedi zure Erresuma.

(22) E "erromaco". (23) *Maistrua* esan nahi du.

G. Cer escatzen duzu peticione orretan? E. Erreina dezala Yincoac emen lurrean gure arimetan graziaz,²⁴ eta guero eman diezagula bere gloria.

G. Ceinda irugarrena? E. Eguin bedi zure borondatea Ceruan bezala lurrean [24] ere.

G. Cer escatzen duzu peticione orretan? E. Eguin dezagula Yincoaren borondatea emen lurrean gaudenoc, Ceruan doatsuec eguiten duten bezala.

G. Cein da laugarrena? E. Iguzu guri gueren egunoroco oguia.

G. Cer escatzen duzu peticione orretan? E. Eman diezagula Yincoac combeni den mantenua gorputzarentzat, eta graciaren mantenua espirituala, eta Sacramenduac arimarentzat.

G. Cein da bortzgarrena? E. Barca dietzagutzu guri gueren zorrac, guc gure gana zordun direnei barcatzen daztegun bezala.

G. Cer escatzen duzu peticione orretan? E. Barca dietzagula Yincoac guri gueren becatuac, ala nola guc barcatu baitiotegu agraviatu, edo gaizqui eguiten dacutenei.

[25] G. Ceinda Seigarrena? E. Ez gaitzatzula hutzi tentamenduan erortzera.

G. Cer escatzen duzu peticione orretan? E. Ez gaitzala²⁵ hutz Yincoac erortzera, ez eta ere consentitzera tentamendu, edo pensamendu gaistoetan, ceinarequin Demonioa leguiatzen baita, gu becatuan eroraztera.

G. Ceinda Zazpigarrena? E. Aitzetic beguira gaitzatzu gaitzetic:

G. Cer escatzen duzu peticione orretan? E. Beguira gaitzala Yincoac gaitz, eta irriscu espiritual eta corporal gucietaric.

G. Cer erran naidu araco itz amen azquenic erraten duzunac? E. Ala izan dadiela.

G. Cer oracione erraten diozcatzu principalqui gure Ama virgina Mariari? E. Agur Maria eta Agur Erreguina.

G. Norc erranzuen Agur Maria? E. San Gabriel Aingueruac, Virgina Mariaren salutatzer [26] etorrizenean.

G. Norc erranzuen Agur Erreguina? E. Eliza Ama Sainduac dauca errecibitua.

G. Certaco? E. Gure Ama Virgina Mariari favoreac galdetzeco:

G. Agur Maria, edo Agur Erreguina erraten duzunean, norequin mintzatzen zara? E. Gure Ama Virgina Mariarequin.

G. Nor da gure Ama Virgina Maria? E. Da andrebat virtutez betea, ceina bayta Yincoaren Ama, eta baitago Ceruan.

G. Eta Aldarean dagona norda? E. Da Imagina edo iduricanzabat, Ceruan dagonarena.

G. Certaco dago han? E. Aren bidez oroit gaitecin Ceruan dagonaz, eta haren imagina izanez, eguin diozagun erreverencia.

S.²⁶ Bada orobat eguin bear diozute berze Sainduen imaginieri:

G. Eguin beardiozute othoitz Aingueru eta Sainduri here? [27] E. Bay Yauna gure arartecoei bezala.

G. Cer gauza dire Ainguiaruac? E. Dira espiritu doatsu batzuec, Yincoaz Ceruan gozatzen daudenac.

(24) E "gracia". (25) E "gaitzatzula". (26) Guk S hizkia ikusten dugu hemen, eta *Sacerdotea* izan liteke.

G. Certaco creatu, edo eguin zituen gure Yinco Yaunac? E. Eternalqui lauda eta benedica dezatentzat.

G. Certaco gueyago? E. Aren Ministro diren bezala goberna dezaten eliza, eta beguirra guizonac.

G. Baduzu²⁷ zuc Aingueru beguiralea? E. Bay Yauna badut, eta guizonetatic bat bederac badu berea.

Bada echecozu devocione handia eta encomenda zaizco egun guziez.

[28] Doctrinaren irugarren partea.

Icusi dugu nola daquizun zer bearduzun Sinetsi, eta escatu, goazin hirugarrene-cora, ceina den zer bearduzun obratu:

Erran diezadazu

G. Ceinda Yincoaren lembizico Manamendua? E. Maitatzea Yincoa gauza guzien gainetic.

G. Norc Maitedu Yincoa? E. Aren manamenduac beguiratzen tuenac.

G. Cerda maitatzea Yincoa gauza guzien gainetic? E. Lenago nai izatea gucia galdu, ezen ez Yaun divino hura ofensatu.

G. Certara gueyago obligatzen gaitu Manamendu hunec? E. Hura bacarra adora-tzera gorputzaren eta arimaren erreverencia daitequen handienarequin, sinesten, eta esperatzen dugularic haren baytan fede viciarequin.

G. Norc manamendu hunen contra eguitendu becatu? E. Idolo edo Yinco falsoe-tan sinesten duenac, Aztietan sinesten duenac, edo Echizeria edo gauza supersticio-soez²⁸ Vsatzen duenac, [29] sinesten duenac Fedearen contraco gauzarenbat, edo dudatzen Fedezco misterioaren batez, edo necesario diren misterioac ezdaquizquie-nac: Fedezco, Esperanzazco, eta Caritatezco actac, obligatzen duten demboran, egui-ten ezduenac, edo Yincoaren misericordian fidancia galtzen duenac, edo errecibitzen duenac Sacramenduren bat, bearden disposicionea gabe.

G. Ceinda bigarren Manamendua? E. Yuramenturic banoqui edo premia gabe ezdaguigula.

G. Norc eguitendu Yuramentua banoqui? E. Eguiaric, Yusticiaric, edo premiaric gabe eguiten duenac.

G. Cerda Yuramentu eguita eguiaric gabe? E. Vra da Yuramentu eguita batec duen Sentimentuaren contra, edo guezurrarequin.

G. Eta cer becatu eguitendu Yuramentu eguiten duenac guezurrarequin, edo guezurra, edo eguia den duda duelaric? E. Eguitendu becatu mortala, naiz izan Yuramentua gauza chumearen gainean.

[30] G. Cer da Yuramentu eguita yusticiaric gabe? E. Da Yuramentu eguita, gauza inyustu edo gaistoaren gainean; nola litzatequen, eguin bearduela gaizquiren-bat lagun Proximoari.

G. Eta cer becatu eguitendu, Yuramentu eguiten duenac Yusticiaric gabe? E. Eguitendu becatu mortala, gauza inyustua handia bada, eta veniala, gauza inyustua chumea bada.

(27) E "badu". (28) E "superticiosoz".

G. Cer da Yuramentu eguitea premiaric gabe? E. Da Yuramentu eguitea motibo handiric gabe, edo guti balio duten gauzez.

G. Eta cer becatu da hau? E. Da becatu veniala, faltatzen ezdelaric Yuramentuaren eguiari, edo Yusticiari.

G. Eta zerbait gauza hon eguiteco Yuramentu, edo promes eguiten duenac,²⁹ obligatua dago cumplitzera? E. Bay Aita, eta ez cumplitzea edo dembora handia luzatzea, da becatu mortala, baldin Yuramentatzen, edo promes eguiten den gauza andia bada.

[31] G. Eta debecatzen da berze gauzaric gueiago Manamendu hunetan? E. Bay Aita, devecatzen ereda blasfemia, nola den erratea hitz inyuriazcoac Yincoaren edo Sainduen contra, eta da becatu mortala.

G. Eta becatu da Yuramentua banoqui eguitea Creaturez? E. Bay Yauna, ceine-tan Yuramentua eguiten baitzayo Creatzaileari.

G. Nola eguiten da Yuramentua Creaturez? E. Nola den Cerua, nola den lurra, nere arimaz.

G. Cer erremediada Yuramenturic banoqui ez eguiteco? E. Ez edo bay errateco husantza baten hartzea, Christoc eracusten dacun bezala.

G. Ceinda hirugarren Manamendua? E. Bestac Santifica detzagula.

G. Norc Santificatzentu Bestac? E. Meza hosoa enzuten duenac, eta hetan premiaric gabe trabailatzen ezdenac.

[32] G. Eta cer becatu eguitendu, premiaric gabe trabailatzen denac besta egunetan? E. Eguiten du becatu mortala baldin trabailatzen bada bi ordu baino gueyago, eta trabailatzen bada bi ordu baino gutiago, veniala regularqui.

G. Cein da laugarren Manamendua? E. Aita eta Ama ohora detzagula.

G. Norc ohoratzentu Buratsoac? E. Obeditzen, socorritzen, eta erreverencia ecarzen diotenec.

G. Norc berzeric daude comprenituac Buratsoez? E. Handiagoac adinean, dignidadean, eta gobernuan.

G. Norc eguiten du becatu mortala Manamendu hunen contra? E. Eguiten dute becatu mortala: Hume echeco gobernuari, eta costumbre honeri vquitzen zaizcoten gauzetan beren buratsoac obeditzen eztuztenec, beren buratsoac beren bearcundetari laguntzen eztuztenec, madaricatzten, edo hetaz burla eguiten, edo escua goratzen diotenec, eta ezconzea tratatzen dutenec, buratsoen benedicionea, eta conseilua gabe; baita ere emazte beren senarrei bruita han [33] handietaraco³⁰ bideac ematen tuztenec, eta echeco gobernuaren gainean maiz desobeditzen tuztenec.

G. Eta manamendu hunetan comprenitzen dira humeac buratsoeiquico, eta emazteec beren senarrei quico dituzten obligacionez berzeric? E. Bay Aita; Aitzindaric eta buru zaguic beren menpecoen alderacotz, eta buratsoec beren humeen alderacotz dituztenac.

G. Eta cein dire horieci? E. Dirade alimentatzea, eracustea, corregitzea, eta exem-

(29) Ergatibo marka darama. Ik. 37, 8 "denac". (30) Lerro eta orrialde bukaeran *han*, eta hurrengo orrialde hasieran *handietaraco*.

plu hona, baitaere vquitzen zayoten estatua, halaren arabera, beren demboran vmeei emaita.

G. Eta cer becatu eguiten dute obligacione hauquei³¹ faltatzen dutenec? E. Becatu mortala regularqui.

G. Ceinda Bortzgarren Manamendua? E. Nior hil ez dezagula.

G. Cer manatzenda Manamendu hunetan? E. Niori gaizquiric ez eguitea, ez hitzez, ez obraz, ez eta ere deseyuz [34] ere.

G. Norc eguitendu becatu mortala manamendu hunen contra? E. Bere buruari, edo bere lagun Proximoari eriotzea, edo berze cerbait gaitz handi desiratzen dionac, edo erra dionac, bere lagun Proximoa hilzen, eritzen, edo golpatzen duenac, moscorzen deenac, bere osasunari, calte andia eguiten dioten gauzac, yaten tuenac, bere vicia galtzeco perilean paratzen duenac, edo bere burua hiltzen duenac, edo bere buruari, edo berzeri maldicionea botatzen dionac.

G. Cer da maldicionea botatzea? E. Vra da galdetzea bere buruaren edo berzerenatz, gaitzeren³² bat; erraten denean bezala, hor eror zaitcila hilic.

G. Eta cer becatu da maldicionea botatzea? E. Baldin gaitz handia desiratzen badio, da becatu mortala.

G. Eta gaitz handiaren desiraric gabe cer becatu da? E. Da becatu veniala, baynan ez ocasione guzietan.

G. Beraz norc eguitendute becatu mortala, gaitz handiaren desiraric gabe, maldicionea botatzen dutenean? [35] E. Regularqui Buratsoec, eta Aitzindariec beren humen eta menpecoen aitzinean maldicioneac erraten tuztenec, eta costuma gaistoa dutelaric, quenzeco, edo huzteco diligenciaric eguiten ezdutenec.

G. Cergatic horrela? E. Ceren beren erran eta exemplu gaistoequin movitzen tuzten bertzeac Yincoaren gravequi ofensatzera, ceina deitzen bayta escandala.

G. Ceinda Seigarren Manamendua? E. Haraguizco becuric eguin ezdezagula.

G. Cer Manatzenda Manamendu hunetan? E. Gaitecila garbi, eta casto pensamendu, hitz, eta obretan.

G. Norc eguitendute becatu mortala Manamendu hunen contra? E. Eguitendute becatu mortala: Zaumendu edo borondate osoarequin gogoeta³³ lizunetan placer harzen dutenec, naizez obran paratu, edo ez guticiaric izan obran paratzeco, hitz lizun eta alque gabeac erraten tuztenec, eta canta deshonestac eta torpeac cantatzen tuztenec, edo gustuarequin aditzen tuztenec, [36] baytaere beren buruarequin, edo berze norbaitequin vquitze edo berze accione cembait lizun, edo deshonestac izaten tuztenec, edo izatea guticiatzen dutenec.

G. Ceinda Zazpigarren Manamendua? E. Niori deus ebats ez diozagula.

G. Cer manatzenda Manamendu hunetan? E. Ez quenzea, ez iduquitzea, ez nahi izaita berzeren gauza, yabearen borondatearen contra.

G. Eta norc eguitendu becatu mortala Manamendu hunen contra? E. Errantugun gauza hotaric edocean eguiten dutenec, edo berce edocean guisaz lagun Proximoari bidegabea eguiten dionac gauza handian.

G. Eta gauza hontan lagun Proximoari bidegabea eguiten diotenac, edocean

(31) L "hauqui", uste dugunez. (32) E "gaitberen". (33) E *gogo-eta*.

guisaz dela, guelditzen dira cerbait obligacionerequin? E. Bay guelditzen dira turnatzeco, eta satisfatzeco obligacione handiarequin halic lasterrena eguin diozaten bidegabe guciac.

G. Ceinda Zorzigarren Manamendua? [37] E. Niori falseriaric erauts ez diozagula, ez eta ere guezurric erran.

G. Cer manatzenda Manamendu hunetan? E. Ez gaizqui yuiatzea arinqui lagunaz, erran³⁴ naida motibo eta funsic gabe, ez erratea eta ez aditzea haren escasac.

G. Norc vts eguitendu Manamendu hunen contra? E. Arrozoinareen contra yuiatzen duenac, erran naida fundamenturic asqui gabe yuiatzeco, fama equenzen, secretua aguerzen,³⁵ edo guezurra erraten duenac.

G. Eta lagun Proximoari fama idequitzen diotenac gauza handian, erraten dutelari harenzat³⁶ delitu falsoren bat, edo eguiazcoa izan harren, gordea zagona, edo erraten diozcatelari bere aurpeguian bere escasac, guelditzen dira cerbait obligacionerequin? E. Bay guelditzen dira, idequi dioten ohore, edo famaren³⁷ turnatzeco obligacionerequin.

G. Eta Lecucotzat deitua denac, guezurra erraten badu, certara da obligatua? [38] E. Da obligatua, bere guezurraren bidez, lagunari eguin dion bidegabe guciaren erreparatzera.

G. Cer debecatzena bederatzigarren, eta amargarren Manamenduan? E. Lohicariaren guticia, hondasunaren edo haciendaren deseyua.

[39] Doctrinaren laugarren partea.³⁸

G. Cer gauza dire Sacramenduac? E. Dira seinale agueri batzuec, Jesu Christo gure Yaunac ordenatuac, gure arimen garbitzeco eta graziaz betetzeco.

G. Cerda gracia? E. Da doain gaineticaco, edo Yincoaren ganicaco bat, ceinac eguiten baitu presuna Yincoaren hume, eta Ceruco heredero.

G. Eta nola deitzenda gracia hau? E. Santificatzen duena.

G. Eta badira gracia hunetaz landa, berze gracia generic? E. Bay, badira berze batzuec, deitzen tugunac actualac, edo lagunza, edo inspiracioneac, ceinac gabe, hezin has baitezaqueguque,³⁹ ezeta ere seguitu, eta ez acabatu, bizitza eternalara garamatzaquen gauzaric.

G. Eta gracia hauc⁴⁰ cerdira? E. Hauc dira, Yincoac emaiten dazquigun lagunza batzuec unguiaren seguitzeco, eta gaizquiari igues eguiteco, nola diren Predicuac, exemplu onac, eriotze subituac, eta arguitasun batzuec, ceinarequin arguitcen tuen gure entendimentuac, eta deseinu saindu batzuec, ceinarequin movitzen tuen gure borondateac [40], gauza honetara.

G. Cer virtute emaiten tuzte Sacramenduec graciarequin batean? E. Principalqui Iru teologalac, eta Divinoac.

G. Cein dira? E. Fedea, esperanza, eta Caritatea.

G. Cerda Fedea? E. Icusi ezdugunaren sinestea, zeren Yincoac errevelatu dion Elizari, eta Elizac eracusten dacun guri.

(34) E "erra". Berdin bi paragrafo beherago. Ik. 20. oharra. (35) E "agerzen". (36) E "haren zat", bi hitz ginik. (37) E "famare". (38) Guk ipinia da titulu hau. (39) Ik. Adizkitegian *dezakeguke*. (40) E "hau".

G. Cerda Esperanza? E. Da esperatzea gloria, Yincoaren graciaren, eta guere obra honen bidez.

G. Cer da Caritatea? E. Da maitatzea Yincoa gauza gucien gainetic, eta guere lagun Proximoa gueren buruac bezala, haren amodioa gatic.

G. Eta nola ezdugu faltatuco, virtute hauquien actac eguiteco dugun obligacionari. E. Errezatzen dugularic devocionearequin, eta maiz, edocein Christinoc eguin bear luquen bezala, Credo, Aita gurea, eta erraten [41] dugularic biotzetic Contricionezco acta.

G. Certaco da Batayoco Sacramendua? E. Becatu originalaren, eta berze edocein becatu batayutzen denaren baitan, causten denaren, equenzeco.

G. Eta esturasun batean norc bataya dezaque? E. Edocein guizon, edo emacume arrozinamendura allegatua denac.

G. Eta nola batayatuco du? E. Isurzen duelaric hur naturala aurraren burura, eta erraten duelaric dembora berean, batayatzeco intencionearequin; nic batayutzen zaitut Aitaren, eta Semearen, eta Izpiritu Sainduaren izenean.

G. Certaco da Confirmacioneco Sacramendua? E. Da Batayoa errecibitzen dugun Fedean firmatzeco eta bortizteco.

G. Eta arrozinamendura allegatua denac, errecibitzen badu Sacramendu hau becatu mortalean dagolaric, becatu eguinendu? [42] E. Bay becatu mortala eguinendu.

G. Bada cer eguin beardu, becatuic ez eguiteco, errecibitzen duelaric? E. Prestatu aitzinetic confesatzen delaric ungui.

Confesionearen parteac.

G. Certaco da Penitenciac Sacramendua, edo confesionea? E. Barcatzeco Batayatz gueroz eguin ditugun becatuac.

G. Cer becatu dira auc? E. Becatu handiac edo mortalac, baytaere chumeac edo venialac.

G. Cerda becatu handia, edo mortala? E. Da erratea, eguitea, pensatzea, edo desiratzea cerbait, Yincoaren leguearen contra, gauza handian.

G. Cergatic deitzenda mortala? E. Ceren hilzen duen, eguiten duenaren arima.

G. Eta noiz errecibitzen dugu Penitenciac Sacramendua? E. Confesatzen garenean hongui, eta errecibitzen dugunean absolucionea.

[43] G. Cer parte ditu Penitenciac Sacramenduac becatu mortalaren equenzeco? E. Iru Yauna.

G. Cein dira? E. Biotzeco Contricionea, ahozco confesionea, eta obrazco satisfacionea.

G. Eta hiru gauza bear hautan errecibitu bear duenarenzat Sacramenduau, enzeratzendira berze cembait? E. Bay Aita, damuan enzerratzenda onzeco propositua, eta ahozco confesionean, concienziaren examina.

G. Orla beraz cembat gauza bear dira Penitenciac Sacramenduaren errecibitzeco, edo confesatzeco bat hongui? E. Bortz, eta dira concienziaren examina, biotzeco damua, onzeco propositua, ahozco confesionea, eta obrazco satisfacionea.

G. Cerda concienziaren examina? E. Da eguitea beardiren diligenciac, oroitzeco bat confesatu ezdituen becatuez, discurritzen duelaric Yincoaren eta Elizaren Mana-

menduetaric, ibili dituen toqui, eta izantuen ocupacione edo eguin bidetaric, escatu ondoan Yincoari arguitasuna, zautzeco bere culpac.

[44] G. Cembat maneretara da biotzeco damua? E. Bietara, bata da Contricionea, eta berzea atricionea.

G. Cerda Contricionezco damua? E. Da damu edo urriquibat hartzea Yincoa ofensatuaz, bera dena gatic, hauda zeren den guziz hona, confesatzeco, onzeco, eta penitenciaren cumplitzeco proposituarequin.

G. Cerda atricionezco damua? E. Da damu edo urriquibat hartzea Yincoa ofensatuaz, dela becatuaren hitsustasunez, edo ifernuaren beldurrez, edo gloria galduaz, confesatzeco, onzeco, eta penitenciaren cumplitzeco proposituarequin.

G. Eta damu hotaric ceinda oberena? E. Contricionezcoa.

G. Cergatic? E. Ceren contricionezco damua sorzen den semeaiquico amodiotic, eta atricionezcoa beldurtasunetic, contricionezco damuaz, bat confesatu bayno lehen, barcatzen zaizco becatu mortalac, eta yarzenda Yincoaren grazian, bayno atricionezco damu soilaz ezdira ardiesten efetuauac.

G. Eta bat ongui confesatzeco asqui da atricionezcoa, edo [45] bearda contricionezcoa? E. Comunqui erratenda asqui dela atricionezcoa, baynan hobego, eta segu-rago da eramaitea contricionezcoa, eta hau beardu procuratu confesatzen denac.

G. Eta noiz iduqui bearda damua? E. Confesorac penitentea absolbitu bayno lehen.

G. Cerda onzeco propositua? E. Da beynere secular Yincoa grabequi ez ofendit-zeco deliberacione firme baten hartzea.

G. Cerda ahozco confesionea? E. Da aguerzea confesorari engañu, eta guezurric gabe becatu mortal guziac, penitenciaren cumplitzeco proposituarequin.

G. Eta alquez isiltzen duenac, becatu mortalarenbat, edo confesatzen duenac becatu handirenbat eguin ezduena, edo eguiten duenac bere confesionea damu gabe, propositu gabe, edo penitenciaren cumplitzeco asmu gabe, confesatzen da ongui? E. Ez Aita, eguitendu sacrilegio⁴¹ handibat, eta guelditzenda obligatua⁴² berriz confesatzera, confesatu zituen eta etzituen [46] becatuac, sacrilegiozco eguin zuenarequin.

G. Eta zeinec sinesdezaquete ezdutela izan damu, eta propositu eguiaczoric beren confesionetan? E. Apartatzen ezdirenac ocasionetaric, eta erorzen direnac becatu beretan, confesionebat eta berzea eguin ondoan.

G. Eta Ernatzeco bat damu eta propositu eguiazcoaren formatzera, cer combeni izanen zaio eguitea? E. Confesatzera allegatu bayno lehen galdetzea Yincoari socorri dezala bere lagunzequin, discurritzea dembora gutibat Yincoac eguin tion beneficiotan, edo haren pairatze, eta eriotzean, edo haren hontasunean; eta bein baino gueyagotan erratea contricionezco acta.

G. Cerda obrazco Satisfacionea? E. Da satisfatzea Yincoari becatuez zor diotzagun pena temporalcz, cumplitzen dugularic confesorac ematen digun penitencia.

G. Eta cumplitzen ezduenac penitencia, edo dembora handia luzatzen duenac cumplitzea, cer becatu eguitendu? E. Eguitendu becatu mortala, penitencia handia bada.

(41) E "sacrilegio". (42) E "obligatu".

[47] G. Eta satisfadezaqueguque Yincoari pena temporalez, ematen diguten penitenciaz bertzequin? E. Bay Aita, Yincoaren gracion gaudelaric eguiten tugun edo cein obra onequin, eta iravaziz indulgenciac.

G. Cer gauza dira indulgenciac? E. Dira grazia batzuec, ceinaren bidez emaiten zaizcun pena temporalen barcamendua, bicitza huntan edo bertzean becatuen gatic pagatu bearra.

G. Eta nola irabazi beardira? E. Eguiten dugularic estatu graziazcoan, fin onetaracotz manatzen dena.

G. Eta bicitza huntan satisfatu gabez Purgatoriora goaiten direnei socorri dezaqueguque guc eta lagundu? E. Bay Aita,⁴³ satisfadezaqueguquen obra berequin.

G. Eta da gauza bearra, bat becatu mortalean erorzen delaric, confesadadien bereala, barca daquiontzat? E. Hongui litzateque, bainan ezda necesario.

G. Bada cer eguin beardu? [48] E. Iduqui bere becatuez contricionezco damu eguiazcobat, onzeco proposituarequin, eta confesatzeco Eliza Ama Sainduac manatzen duen demboran.

G. Cer gauza da becatu veniala? E. Da becatu mortalaren prestaerabat.⁴⁴

G. Cergatic deitzenda veniala? E. Ceren ligeroqui, erranida, errezqui, erorzen den guizona artan, eta errezqui barcatzenaion.

G. Cembat gauzez barcatzen zaio? E. Bederatziez.

G. Cein dira? E. Lembizicoa, Meza enzuteaz. Bigarrena, Comuniatzeaz. Irugarrena, Confesione Yenerala errateaz. Laugarrena, obispoaren benedicioneaz. Bortzgarrena, ur benedicatua⁴⁵ artzeaz. Seigarrena, ogui benedicatua artzeaz. Zazpigarrena, Aita gurea errateaz. [49] Zorzigarrena, Predicua aditzeaz. Bederatzigarrena, bularrac golpatzeaz galdetzen zayolaric Yincoari barcamendua.

G. Cergatic añaditzen duzu, galdetzen zayolaric Yincoari barcamendua? E. Entenditzera emaiteco, gauza hotaz becatu venialen barcamenduaren ardiesteco, bear dugula izan hautaz damu naturaz gainecorenbat.

G. Eta badugu obligacioneric becatu venialen confesatzeco? E. Ez Aita, baino da gauza hona, eta provechuzcoa.

G. Eta hondar confesioneazgueroz becatu benialic baizic ez duenari, cer combeni izanenzaio eguitea, damu eta propositu eguiazcoaren seguratzeco? E. Confesatzea, confesatu gatic here hautaz, lenagoco bizitzaco becatu mortalenbat.

G. Certaco da Comunione Sacramendu guziz Saindua? E. Dignoqui errecibitzen dugularic, izan dadien gure arimen mantenua, eta berra diozagan gracia.

[50] G. Cergatic diozu dignoqui? E. Aditzera emaiteco, ezdela izanen Sacramenduau gure arimen mantenua, errecibitzen ezbadugu bearden desposicionearequin, hala arimen, nola gorputzaren partetic.

G. Bada cer disposicione bearda arimaren partetic? E. Yincoaren gracion egoitea.

G. Becatu mortalean erori denac, nola prestatu beardu comuniatzeco? E. Confesatzen delaric.

(43) E testu zati bat falta da, itzultzaile edo aldatzailearen erruz. Echenique-k honela dakar: "Bai yauna, gueren becatuen zorra pagatzeco 'in detzaquegun obra onez berez, arimen favoretan 'iten balin baitugu". (44) E "prestaerbat". (45) E "benedicatu".

G. Eta confesatu eta ondoan oroitzen denac becatu mortalen batez, cer eguin beardu? E. Confesatu lehenago.

G. Eta gorputzaren partetic cer disposicione bear da? E. Allegatu Comunionera, Beaticotzat ezdelaric, baruric, deus ere yan eta edan gabe aitzineco gaberdiz gueroz.

G. Cer errecibitzen duzu Comunioneo Sacramendu guziz Sainduan? E. Jesu Christo gure Yauna eguiazco Yincoa, eta eguiazco guizona, eguiazqui dagona Aldareco Sacramendu guziz Sainduan.

[51] G. Horla beraz, norda hostian Consagracionez gueroz? E. Jesu Christoren gorputza, bere odol, arima, eta divinitatearequin batean.

G. Eta Calitzean? E. Jesu Christoren odola, bere gorputz, arima, eta divinitatearequin batean.

G. Horla beraz Jesu Christo guzia dago Hostian eta Calitzean? E. Bay Aita, Jesu Christo guzia dago Hostia guzian, eta guzia hostiaren edocean⁴⁶ partetan, eta guisa berean Calitzean.

G. Eta Consagracioneaz gueroz, bada Hostian oguiric, edo Calitzean ardoric? E. Ez Aita, baizican oguiaren, eta ardoaren acidenteac, nola diren usafia, colorea, eta Zaporea.

G. Eta partitzen bada Hostia, edo berezitzen Calitzean dagona, partitzen, edo berezitzen da Jesu Christo? E. Ez Aita, guzia hosoa guelditzenda parte gucietan eta bacarrean.

G. Eta Comuniatzera allegatzen direnac erran tugun prestaera [52] hauc gabe, errecibitzen dute Jesu Christo? E. Bay Aita, bainan batere provechuric gabe, ceren eguiten duten becatubat guziz handia.

G. Eta aprobechatzen dioteny, errantugun gauzez campora, cer combeni izanen zaiote eguitea, ardiesteco fruitu handiagoc? E. Comuniatu bayno lehen considera-tzea norden auquien gana elduden Yauna, eguitea anitzetan Fedearen, Esperanzaren, eta Caritatearen actac, errecibitza humiltasun, eta erreverencia handiarequin, eta guero eman graciac favore hain handiaz.

[53] G. Certaco da oliadura edo anuncioaren Sacramendua? E. Iru gauzetaco.

G. Cein dira? E. Lembizicoric, vizitza gaisto pasatuac hutziricaco erresto eta reliquien equenzeco, bigarrenecoric, arimaren bortizteco Demonioaren tentamen-duen contra, irugarrenecoric, gorputzeco osasunaren emaiteco, combeni bada.

G. Eta arrozoinamendura allegatuac direnac, hilzeco perilean eritasunez causten direlaric, badute obligacioneric Sacramendu hunen errecibitzeo? E. Bay Aita: eta becatu mortala eguinendute, ezbadute errecibitzen dezaquetelaric, edo errecibitzen badute becatu mortalean daudelaric.

G. Bada cer eguin beardu becatu mortalean causten denac dignoqui errecibitzeo? E. Errecibitu bayno lehen Confesatu, eta hecin confesa baditeque, eguin Contricionezco acta eguiazcobat.

G. Certaco da ordenaco Sacramendua? [54] E. Elizaco Ministro Dignoan Consagratozco, eta ordenatzeco, nola diren Apezac, Diaconoac, eta⁴⁷ Subdiaconoac.

(46) E edo cein, bi zacitan. (47) Errepublikaturik eta hitza.

G. Eta Elizaco Ministroac, particularqui Apezac, beardira especialqui errespetatu, eta veneratu? E. Bay hayta.⁴⁸

G. Certaco da ezconzaco Sacramendua? E. Da ezconzeco, eta emateco gracia ezconduei, elcarrequin batean bizitzeco, ea humeac hazteco Ceruraco.

G. Eta Sacramendu hunen dignoqui errecibitzeco, necesario da, ezconzen direnac, caus daitezin Yincoaren grazian? E. Bay Aita, eta bertzela errecibitzen badute, eguinendute becatu mortala.

G. Eta becatu mortalean causten direnac nola prestatu beardute errecibitzeco? E. Confesatzen direlaric ungui.

[55] G. Arimaren etsaiac⁴⁹ cembat dira? E. Iru Yauna.

G. Cein dira? E. Lembizicoa Mundua, Bigarrena Demonioa, eta Irugarrena Haragua.

G. Cer da Mundua? E. Dira presuna mundutarrac, gaistoac, eta bihurriac.

G. Cer da Demonioa? E. Da ainguirubat, ceina creatu ondoan Yincoac Ceruan, ceren errebelatu zen hunen Mayestatearen contra, botatu zuen Ifernuetara bere gaistaquero lagunequin, zeinac deitzen tugun Demonioac.

G. Cer da Haragua? E. Da gure gorputza bera bere pasione eta inclinacione gaistoequin.

G. Nola igues eguiten eta garaitzenda Mundua? E. Hau igues eguiten eta garaitzen da, hunen husanza eta vanitatearen mesprecioaz.

G. Nola igues eguiten zaio Demonioari? [56] E. Othoitz eta humiltasunarequin.

G. Nola igues eguiten, eta garaitzenda Haragua? E. Hau igues eguiten eta garaitzenda garraztasun, azote, eta baruequin: hauda etsairic handiena, ceren Haragua hezin bota baitezaqueguque guere ganic, baynan bay Mundua eta Demonioa.

G. Arimaren Potenciatic cembat dire? E. Iru Yauna.

G. Ceindira? E. Memoria, entendimendua, eta borondatea.

G. Certaco da Memoria? E. Oroitzeco Yincoaz, eta haren beneficioez edo favorez.

G. Certaco da Entendimendua? E. Zautzeco Yinco, eta haren baytan pensatzeco.

G. Certaco da Vorondatea? E. Maitatzeco Yinco gauza guzien gaynetic, eta guere lagun Proximoa, gueren buruac bezala, haren amodioa gatic.

[57] *Christaubaren*⁵⁰ azquen finac dira lau:

Lembizicoa, Eriotzea, Bigarrena, Yuiamendua, Irugarrena, Parabisua, eta Laugarrena, Ifernua.

G. Cerda Cerua, edo Parabisua? E. Da toquibat, ceinetan causitzen diren ontasun eta plazer guziac, hala nola Ifernuan gaiz guciac.

G. Eta igues eguiteco Ifernutic, eta ardiesteco Cerua, cer eguin beardu? E. Beguiratu Manamenduac.

G. Eta badira cembait medio propiogoac erreztasun handiogoarequin beguiratzeco auc hutsic eguin gabe? E. Bay Aita.

G. Eta cein dira oriec? E. Sacramendua maiz errecibitzea, ofrecitzea Yincoari bere

(48) H eta guzti. (49) E "etsiac". (50) E "Christaubaren".

obrac, egunoro Meza enzutea, eta arrosarioa erreztatzea Maria Sainduari, leccione espiritualua, meditacionea, arratsetan conciencia examinatzea, eta erratecobat, aunitz besarcutzen tuena, hautatzea confesor yaquinsun, virtuoso, eta prudentbat, eta obedi-tu huni gauza gucietan.

[58] G. Eta bada Purgatorioa? E. Bay, bada Purgatorioa.

G. Certaco da Purgatorioa? E. Garbitzeco, eta purificatzeco han arima Yincoaren gracion hiltzen direnac, satisfatu gabez⁵¹ soil beren becatuez Yincoaren Yusticiari.

Actos de fe

Fedezco actac Ene Yincoa Sinestenditut cinez eta fermuqui Eliza Sinesten eta eracusten dituen guziac ceren zuc ari eracutsiac baitire indazu othoi gracia sineste huntan bizitzeco eta hilceco.

Actos de Esperantza⁵²

Esperantzazco acta ene Yincoa esperantza dut Jesu Christo gure Yaunaren mere-zimenduen⁵³ virtutez emanen datazula egun batez zure paravisuco gloria Saindua eta Mundu hunetan arat heltzeco bear ditudan gracia guciac zeren zuc agundu baitiaz-guidatzu⁵⁴ eta zu baitzara hutzic⁵⁵ honac⁵⁶ eta zure icharen⁵⁷ achichiteco⁵⁸ leyal.

Actos de Caridad

Caritatezco acta Ene Yincoa Maite zaitut ene bioz guziez [59] gauza guzien gainetic zeren zu baitzara guziz Maitagarria ala⁵⁹ perfeta maite eta halaber bere laguna nere burua bezala aren amodioagatic.

(51) Ematen du bukaerako -z ezabaturik dagoela. Baina ik. 47,7. (52) Hola: "Esperantza". (53) E *merezi menduen*, bi zatitan. (54) L agian "zeren zuc agiundutacoac (?) baitire", gero ezabatu -tacoac (?) baitire eta horren orde z baitiazguidatzu ipini. (55) Beharbada "hutzic" izan behar luke. (56) "Hona" izan behar luke. (57) Agian "itzaren". (58) Beharbada "achiquitzeco". (59) Hemendik aurrera ez dugu ulertzen testua.

HIZTEGIA

A

- Adimendu (i.) lat. 'intellectus'. *adimendua* 6.
 Ago (i.) 'aho'. *agoan* 11,4. Ik. ere *abozco* 43; 45.
 Agur (in.) lat. 'ave; salve'. *Agur* Maria eta *Agur* Erreguina 25.
 Aingeru/Aingiru (i.) lat. 'angelus'. *Aingeru* 27; *ainguru* 55.
 Aitortu (a.) 'profesatu'. *profesatu*, edo *aitortu* 10; *aitortzeco* 14.
 Aitzetik (j.) 'baina', lat. 'sed'. *aitzetik* 1.
 Aitzin (i.) 'aurre'. *aitzinean* 35; *aitzineco* 50; *aitzinetik* 42.
 Akt (i.) lat. 'actum, acta'. *Caritatezco* *actac* 29.
 Akabatu (a.) 'bukatu, amaitu'. *acabatu* 39.
 Alke (i.) 'ahalke, lotsa'. *alque* 45.
 Amodioagatik (subjuntiboa + ak). Yincoac beguira gaitzan *amodioa gatic* 11: *zertarako?* galderari erantzuten dio.
 Handi/Haundi (adj.) 'haundi, itzel'. *bandi* 34; etab.; *aundia* 21: Hiru aldiz aurkitu dugu "haundi" aldaera.
 Anitz (d.) 'asko'. *anitz* 4; *anitzetan* 52. Behin "aunitz" 57.
 Anunzio (i.) 'oliadura'. *oliadura* edo *anuncioaren* 53.
 Ararteko (i.) lat. 'advocatus, advocata'. *arartecoei* 27; *arartecoa* 5.
 Arat (ad.) 'hara'. *arat* heltzeco 58.
 Arima (i.) 'gogo, izpiritu'. *arima* 19.
 Arkanjelu (i.) 'goiaingeru'. *Arcangelu* 4.
 Arnegu (i.) 'ernegu, juramentu'. *arneguric* 2.
 Arrozoinamendu (i.) lat. 'rationis lumen'. *arrozoinamendura* 13.
 Asperapen (i.) 'hasperen, zinkuri'. *asperapenez* 5.
 Atxiki (a.) 'eduki'. *achiquitzen* 15. Ik. *Etxeki*.
 Azken (d.) 'hondar'. *azquen* finac 57; *azquenic* 25. Ik. *Hondar*.

B

- Bainan (j.) 'baina'. *bainan* 17.
 1 Baino (j.) lat. 'quam'. *baino* 20.

- 2 Baino (j.) 'baina'. *baino* 49; *baino* 44.
 Baitan (p.) '-gan'. *baitan* 2.
 Barkamendu (i.) 'barkazio'. *barcamendu* 6.
 Bataiatu (a.) lat. 'baptizo', *batayatuco* 41.
 Bataio (i.) lat. 'baptismum'. *Batayoco* 41.
 Bearkunde (i.) 'premia'. *bearcunde* 12.
 Bedeikatu (adj.) 'bedeinkatu'. *bedeicatua* 1.
 Begiratu (a.) 'gorde'. *Beguiratu* Manamenduac 57; *Beguira* gaitzala Yincoac gaitz... gucietaric 25.
 Bekatore (i.) 'bekatari'. *becatoreongatic* 1.
 Benedikatu (adj.) 'bedeinkatu'. ur *benedicatur* 48.
 Benedizione (i.) 'bedeinkazio'. *benedicionea* 32.
 Berratu (a.) 'berretu, ugaldu'. *berra* diozagun 49.
 Berze (d.) 'beste, bertze'. *berze* 31. Noizean behin "bertze" 21; etab.
 Bilduma (i.) lat. 'congregatio'. *bilduma* 21.
 Birjina (i.) lat. 'virgo'. *Virginia* 4.
 Bortiztasun (i.) 'sendotasun'. *Bortiztasuna* 6.
 Botore (i.) 'botere, ahalmen'. *botore* 2.
 Bruita (i.) 'abarrots, iskanbila'. *bruita* 32.
 Buratso (i.) 'guraso'. *buratsoac* 3.

D

- Deseiu (i.) 'gogo, gurari'. *deseiuz* 33. Ik. "deseinu" 39.
 Desira (i.) 'gogo, deseiu'. *desira* 11.
 Desiratu (a.) 'nahi izan'. *desira* ez dezagula 3.
 Deshonest (adj.) 'lizun, lohi'. *canta deshonestac* 35.
 Deus (io.) 'ezer'. *deus* ere... edan gabe 50; *deus* ezetic 'ex nihilo' 17; ez *deusetaric* 'ex nihilo' 19.
 Diakono (i.) lat. 'diaconus'. *Diaconoac* 54.
 Doain (i.) lat. 'donum'. *doain* 39.
 Doatsu (adj.) lat. 'beatus'. *doatsu* 27.
 Doktore (i.) lat. 'doctor'. *Doctoreac* 21.

E

- Ebatsi (a.) 'ostu'. *ebats* ez diozagula 36.
 Ekendu (a.) 'kendu'. *equenzen* 37; *equenzeco* 41. Ik. *Kendu*.

Ene (io.) 'nire'. *ene* Yincoa 58.
 Entendimendu/Entendimentu (i.) 'intellectus'. *entendimendua* 56; *entendimentuac* 39.
 Eorzi (a.) 'ehortzi, lurperatu'. *eorzi* 2.
 Erautsi (a.) 'goratu'. *niori falseriaric erauts* ez diozagula 3; 37.
 Ernatu (a.) 'erne jarri, kilikatu'. *Ernatzeco* 46.
 Erra (i.) 'herra, gorroto'. *erra* 34.
 Erran (a.) 'esan'. *erran* 23.
 Erregina (i.) lat. 'regina'. *Erreguina* 4.
 Erresuma (i.) 'erreinu'. *erresuma* 1.
 Eskandal (i.) 'scandalum'. *escandala* 35.
 Eskas (i.) 'falta, akats, huts'. *escasac* 37.
 Eskatu (a.) 'erregutu'. *escatu* 22.
 Eskuin (i.) 'eskubi, eskuma'. *escuineco* 2.
 Espiritu (i.) 'izpiritu'. *espiritu* Saindu 7; *espiritu* doatsu 27.
 Etxeki (a.) 'eduki'. *echecoza* 27. Ik. *Atxiki*.
 Exzelent (adj.) 'goren'. *excelentagoa* 16.

F

Fruitu (i.) 'fructus'. *fruitu* 52.
 Funs (i.) 'oinarri'. *funsic* gabe 37.

G

Galdetu (a.) 'eskatu'. *galdeturic* 23; *galdetzea* 22; etab. Baina 'itandu' hemen: ezdiezadazula niri *galde* 21.
 Ganzutu (a.) 'oliatu', lat. 'ungo'. *Ganzutua* 18.
 Giristino (i.) 'kristau'. *guiristinoac* 6.
 Gisa (i.) 'era, modu'. *guisa* berean 51.
 Glorifikatzaile (i.). *Glorificatzaile* 7.
 Goan (a.) 'joan'. *goaiten* 47.
 Gogoeta (i.) 'pentsamendu'. *gogoeta* 35.
 Gonbatatu (a.) 'eraso, oldartu'. *etsayec gonbatatzen* eta perseguitzen baicaituzte 12.
 Guti (d.) 'gutxi, urri'. *guti* 30.
 Guzi (d.) 'guzti, oro, den'. *guzien* 1; *gucien* 40; *guziz* hona 6.

I

Iaiki (a.) 'jaiki'. *yaiqui* 20; *yaiquitzeracoan* 12.
 Iakinsun (adj.) 'jakintsu'. *yaquinsun* 57.
 Iangoiko (i.) 'Jaungoiko'. *Yangoico* 19. Behin bakarrik. Ik. *Iinko*.

Iardetsi (a.) 'erantzun'. *iardesten* 21.
 Iarri (a.) 'jarri, eseri'. *yarriric* 2.
 Iautsi (a.) 'jaitsi, beheratu'. *yautsi* 2.
 Ideki (a.) 'kendu'. *idequi* 37; *idequitzen* 37.
 Ieiki (a.) 'jaiki, altxatu'. *yeiqui*. 2. Ik. *Iaiki*
 Ifernu (i.) 'infernu'. *ifernuetara* 2.
 Igan (a.) 'igo'. *igan* 2.
 Ignorant (adj.) 'ezjakin'. *ignoranta* 21.
 Iinko (i.) 'Jaungoiko'. *Yinco* 1; etab. Ik. *Iangoiko*.
 Iinkotasun (i.) 'Jaungoikotasun'. *Yincotasun* 20.
 Iraupen (i.) lat. 'perseverantia'. *iraupeña* 17.
 Irudikanza (i.) 'antz, imajina'. *Imagina* edo *irudicanza* 26.
 Irrisku (i.) 'arrisku, peril'. *irriscu* 25.
 Iuiamendu (i.) lat. 'iudicium'. *Yuiamendua* 57.
 Iuiatu (a.) lat. 'iudico'. *yuiatzera* 2.
 Izpiritu (i.) lat. 'spiritus'. *Izpiritu* Sainduaren 1. *Espiritu* baino askoz maizago ageri da.

K

Kanpo (p.) 'gainera'. Credo^z edo Articulo^z *campo* sinestenduz bertz^e gauzaric? 21. Ik. *Landa* eta *Kanpora*.
 Kanpora (p.) 'gainera'. errantugun gauzez *campora* 52.
 Kausi (a.) 'aurkitu'. *causitzen* 57; *caus* daitezin 54.
 Kendu (a.) 'edeki'. *quenzeco* 35. Ik. *Ekendu*.
 Komuniatu (a.) 'komekatu'. *comuniatu* 5.
 Konbeni izan (a.) 'komeni izan'. *combeni* 24.
 Konfesor (i.) 'aitorle'. *confesor* yaquinsun 57; *confesorac* 6.
 Konseilu (i.) 'consilium'. *conseilu* 8.
 Kreatzaile (i.) 'Creator'. *Creatzaile* 7.
 Kristau (i.; adj.) 'giristino'. *Christaubaren* azquen finac 57; *Christau* doctrinaren 1.
 Kristino (adj.) 'giristino'. *Christino* fidelen bilduma 21; etab.

L

Landa (p.) 'kanpo, gainera'. badira gracia huretaz *landa*, berze graciageneroric? 39.
 Lehen (d.; ad.) 'lehenbiziko; lehenago, aurretik'. Cein da *lehen*? 23; absolbitu bayno *leben* 45.

Legiatu (a.) 'lehiatu'. *leguiatzen* 25.
Lekuko (i.) 'testigu'. *Lecucotzat* 37.

M

Maiz (ad.) 'askotan'. *maiz* 40.
Manamendu (i.) 'mandamentum'. *Manamen-
du* 2; etab.
Manera (i.) 'gisa, modu'. *maneretara* 10.
Merezi izan (a.) 'irabazi, merezitu'. *mereci
detzaguntzat* 5. Beharbada "merezitu".
Merezimendu (i.) 'meritum'. *merezimenduen* 58.
Mesprezio (i.) 'mesprezu, gutxiespen'. *mes-
precioaz* 55.
Mintzatu (a.) 'hitz egin'. *mintzatzen* 22.
Miracuilu (i.) 'mirakulu, mirari'. *Miracuilu*
19; *Miracuiluzqui* 19.

N

Nigar (i.) 'negar'. *nigarrez* 4.
Nior (io.) 'nihor, inor'. *nior* 3; *niorc* 20.

O

Ofensatu (a.) 'ofendatu, iraindu'. *ofensatu* 6.
Hondar (d.) 'azken'. *hondar* confesioneazgue-
roz 49.
Onetsi (a.) 'maitatu'. *onets...* detzagula 2.
Ongi (ad.). 'ondo, ontsa'. *ongui* 44; *bongui*
42. Ik. *Ungi*.
Orai (ad.) 'orain'. *oray* 13; *horay* 1
Horen (i.) 'ordu'. heriotzeco *horenean* 1.
Otoi (ad.) 'arren, mesedez'. *otboi* 58.
Otoitz (i.) 'erreger, errezu'. *otboitz* 13.

P

Pairatu (a.) 'jasan, sufritu'. *pairatuzuen* 'pas-
sus est' 2.
Pairatze (i.) 'nekaldi, pasione'. *pairatze*, eta
eriotzean 46.
Partale (i.) 'partaide, partialier, erdikide'. *par-
tale* 21.
Parteletasun (i.) 'communio, participatio'.
parteletasuna (sic -te-) 2; 21.
Pensamendu (i.) 'pentsamendu, gogoeta'.
pensamendu gaistoetan 25.
Perfet (adj.) 'bete'. Maitagarria ala *perfeta* 59.
Peril (i.) 'arrisku'. tentamendu, edo *perilen*
batean 12.

Petizione (i.) 'eskari'. *peticione* 23.
Piztu (a.) 'berpiztu'. *piztu* zela hilen artetic 8.
Prestaera (i.) 'praeparatio'. *prestaera* hauc ga-
be 51; *prestaere* (sic -e) 48.
Presuna (i.) 'persona'. *presuna* 16; etab.
Promes egin (a.) 'hitz eman'. *promes eguiten* 30.
Propi (adj.) 'egoki'. medio *propiagoac* 57.
Prudent (adj.) 'zuhur'. confesor... *prudentbat* 57.

S

Saindu (adj.) 'sandu'. Eliza Ama *Saindu* Ca-
tholicoan 2.
Sakramendu (i.) 'sacramentum'. *Sacramendu*
3; etab.
Sakratu (adj.) 'sacrus'. escritura *Sacratuan* 21.
Salbatzaile (i.) 'Salvator'. *Salbatzaile* 7.
Satisfatu (a.) 'ordaindu'. *satisfatu* gabez 58.
Segur (adj.) 'ziur'. hobeago, eta *segurago* da 45.
Sentimentu (i.) 'uste, iritzi'. Yuramentu
eguitea batec duen *Sentimentuaren* contra,
edo guezurrarequin 29.
Sinetsi (a.) 'sinestu'. *sinetsi* 6.
Sorbaldia (i.) 'umerus'. ezquerreco *Sorbaldatic*
escuinecorayno 12.
Sortu (a.) 'jaio'. *sortu* 2.
Subdiakono (i.) 'subdiaconus'. *Subdiakonoac* 54.

T

Tentamendu (i.) 'temptatio'. *tentamendu* 12;
etab.
Trabailatu (a.) 'lan egin'. premiaric gabe *tra-
bailatzen* denak 32.
Trinitate (i.) 'Hirutasun'. *Trinitate* Saindua 12.
Turnatu (a.) 'atzera/berriz zertu; atzera
eman'. *Turnatzen* zelaric yuntatzera bere
gorputz eta arima 20; *turnatzeco*, edo sa-
tisfatzeco obligacione handiarequin 36.
Txume (adj.) 'txiki, xume'. *chumearen* 29.

U

1 Ungi (ad.) 'ongi, ontsa'. *ungui* 42.
2 Ungi (i.) 'bonum'. *unguiaren* 39.
Urrikalmendutsu (adj.) 'errukitsu'. *urricalm-
mendutsua* 5.
Usain (i.) 'urrin'. *usaña* 51.

Z

Zapore (i.) 'gustu'. *usaña, colorea, eta Zaporea* 51.

Zaumendu (i.) 'ezaguera'. *Zaumendu* 35.

Zautu (a.) 'ezagutu'. *Zautua* 23; *zautzeco* 43.

Zinez (ad.) 'egiiazki'. *cinez* 58.

ADIZKITEGIA

B

Bedi 'bedi'. *bedi* 23.

D

Da 'da'. *da* 1; *den* 22.

Dahaztegu 'dizkiegu'. *dahaztegun* 1. Ik. *Daztegu*.

Dadien 'dadin'. *dadien* 47.

Daiteke 'daiteke'. *daitequen* 16. Ik. *Diteke*.

Daitezin 'daitezen'. *daitezin* 54.

Dakion 'dakion'. *daquiontzat* 47.

Daku 'digu'. *baitacu* 15; *dacun* 31.

Dakute 'digute'. *dacutenen* 8.

Datazu 'didazu'. *datazula* 58.

Daut 'dit'. *daudan* 6.

Dazkigu 'dizkigu'. *dazquigun* 39.

Daztegu 'dizkiegu'. *daztegun* 24.

1 Detzagun 'ditzagun'. *detzaguntzat* 5.

2 Detzagun 'dezagun'. *dezagula* 2. Ik. 5. oharra.

Dezagun 'dezagun'. *dezagula* 3.

Dezake 'dezake'. *dezaque* 41.

1 Dezakeguke 'dezakegu'. *baitezaqueguque* 39.

2 Dezakeguke 'diezaiokegu'. *dezaqueguque* 47.

3 Dezakeguke 'diezaiekegu'. *dezaqueguque* 47.

4 Dezakeguke 'ditzakegu'. *dezaqueguquen* 47.

Dezakete 'dezakete'. *dezaquete* 46.

Dezan 'dezan'. *dezalá* 23.

Dezaten 'dezaten'. *dezaten* 27.

Diazgidatzu 'dizkidazu' *baitiazguidatzu* 58.
Ik. 54. oharra.

Dietzagun 'diezazkigun'. *dietzagula* 24.

Dietzagutzu 'iezazkiguzu'. *dietzagutzu* 1; 24.

Diezadazu 'iezadazu'. *diezadazu* 13.

Diezadazun 'diezadazun'. *diezadazula* 21.

Diezagun 'diezagun'. *diezagula* 23.

Diezaguzu 'iezaguzu'. *diezaguzu* 5.

Digu 'digu'. *digun* 46.

Digute 'digute'. *diguten* 47.

Dio 'dio'. *desiratzen badio* 34.

Diot 'diot'. eguiten *diot* 4.

1 Diote 'diote'. eguiten *dioten* 34.

2 Diote 'die'. emante *diotela* 8.

3 Diote 'diete'. ecarzen *diotenen* 32.

Diotegu 'diegu'. *barcatu baitiotegu* 24.

Diotzagu 'dizkiogu'. *dioztagun* 46.

1 Dioztagun 'diezaiozun'. *dioztagun* 26.

2 Dioztagun 'dakigun'. *berra dioztagun* 49. B.
Echenique-k "berra *daquigun*".

Diozate 'dizkiote'. *diozaten* 36.

Diozazuen 'diezaiozuen'. *diozazuen* 4.

Diozkate 'dizkiote'. *diozcatelaric* 37.

Diozkatzu 'dizkiozu'. *diozcatzu* 25.

Diozute 'diezute' (sic -e-). *diozute* 26; 26.

Dira 'dira'. *dira* 2; 15. Gehienetan "dira", ez
"dire"; baina beti *diren/direla*.

Dirade 'dira'. *Dñade* 33.

Dire 'dira'. *dire* 12. Zazpi bat aldiz "dire".

Diteke 'daiteke'. *diteque* 53.

Ditu 'ditu'. *ditu* 21. Ik. *Tu*.

Ditugu 'ditugu'. *ditugun* 42.

Ditut 'ditut'. *ditut* 58; *ditudan* 58.

Dituzte 'dituzte'. *dituzten* 33.

Dituzue 'dituzue'. *dituzuen* 15.

Du 'du'. *du* 10; *duena* 2.

Dugu 'dugu'. *dugu* 5.

Dut 'dut'. *dut* 2.

Dute 'dute'. *dute* 34; *beaute* 'behar dute' 20.

Duzu 'duzu'. *duzu* 10.

G

Gaitezin 'gaitezen'. *gaitecin* 26.

Gaitu 'gaitu'. *gaitu*, 28.

Gaituzte 'gaituzte'. *baicaituzte* 12.

Gaitzan 'gaitzan'. *gaitzan* 11.

Gaitzatzu 'gaitzazu'. *gaitzatzu* 1.

Gaizkon 'gakizkion'. *gütizia ez gaizcola* 3.

Gara 'gara'. *garenean* 42.
Gintuen 'gintuen'. *gintuen* 18; *baiquintuen* 10.

L - N

Litzateke 'litzateke'. *litzateque* 47.
Luke 'luke'. *luquen* 40.
Naz 'naiz'. *bainaz* 21.
Natzaio 'natzaio'. *natzaio* 4.

T

Tio 'dizkio'. *tion* 46.
Tu 'ditu'. *tu* 31; *tuen* 39.
Tugu 'ditugu'. *tugun* 36.
Tuzte 'dituzte'. *tuzte* 40.
Tuzue 'dituzue'. *tuzuenac* 15.

Z

Zaio 'zaio'. *zaio* 48; *baitzayo* 31.

Zaiote 'zaie'. *zaiote* 52.
Zaitezin 'zaitezen'. *zaitecila* 34.
Zaitut 'zaitut'. *zaitüt* 13.
Zaitzu 'zaizu'. *zaitzu* 21.
1 Zaizkio 'zaizkio'. *zaizco* 44.
2 Zaizko 'zakizkio'. *encomenda zaizco* 27.
Zaizkote 'zaizkie'. *zaizcoten* 32.
Zaizku 'zaigu' (sic). *ceinaren bidez emaiten zaizcun* pena temporalen *barcamendua* 47.
Zara 'zara'. *zara* 1; *zavelaric* 6.
Zen 'zen'. *zen* 2.
Zinduen 'zenuen'. *zinduen* 13.
Zinuen 'zenuen'. *zinuen* 10.
Zituen 'zituen'. *zituen* 27.
Zituzten 'zituzten'. *zituzten* 20.
Zizaioten 'zitzaien'. *zizaioten* 19.
Zuen 'zuen'. *zuen* 2.
Zuten 'zuten'. *zuten* 2.

ADIZKI TRINKOAK

D

Dagigun 'egin dezagun'. *daguigula* 3.
Dago 'dago'. *dago* 13; *dagoen* 21; *dagola* 2.
Daozka 'dagozkio'. *daozcanac* 7.
Daki 'daki'. *daquienari* 8.
Dakizki 'dakizki'. *daquizquienac* 29.
Dakizkigu 'dakizkigu'. *Daquizquigularic* 13.
Dakizu 'dakizu'. *daquizun* 28.
Daude 'daude'. *dauden* 21.
Dauka 'dauka'. *dauca* 26.
Diozu 'diozu, esaten duzu'. *diozu* 21.

E - G

Egizu 'egizu'. *egizun* 1.

Erakutsazu 'erakuts ezazu'. *Eracutsazu* 11.
Etxeko zu 'atxiki iezaziozu'. *echeco zu* 27.
Garamatzake 'eraman gaitzake'. *garamatzaquen* 39.
Gaude 'gaude'. *gaude* 4; *baicaude* 21.
Goazin 'goazen'. *goazin* 2.

I - N - Z

Iguzu 'eman iezaguzu'. *Iguzu* 1.
Indazu 'eman iezadazu'. *indazu* 58.
Nagotzu 'nagokizu'. *nagotzu* 6.
Zauden 'zeuden'. *zaudeneco* 20.
Zaudezin 'zeuden'. *zaudecin* 8.